

КОНОНЕНКО В. Г.,

м. Кривий Ріг

МОРАЛЬ ЯК ОСНОВА ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ЛЮДСТВА

Ні в кого не викликає сумніву те, що етика є наука про мораль. Але питання про те, що являє собою мораль залишається дискусійним. У радянській філософській та етичній літературі, виходячи з основного питання філософії, мораль однозначно трактувалася як одна із форм суспільної свідомості, суспільний інститут, що виконує функцію регулювання поведінки людини. Однак суспільна свідомість, насамперед моральна: за певних соціальних умов, як правило, перекичує справжній ціннісний зміст, як вчинків, так і відносин. Отже, дзеркало моральної свідомості — криве свічадо. По-друге, дія реальної моральності практично

безмежна: вона просякає всі сфери людської діяльності, її матеріальної та духовної культури. Будучи розлитаю по всій тканині суспільного буття, мораль не обмежена соціальним часом та простором: так чи інакше вічними залишаються гуманістичні цінності, вироблені духовною культурою людства. Тому мораль розуміється як загальнолюдський феномен, як один із проявів культури: вона виділяється із цього ряду як певна основа, корінь, з якого проростає все останнє.

Питання полягає ось в чому: чи можна вивести розуміння моралі як загальнолюдського феномена та своєрідного базису культури із тих методологічних основ, якими керується радянська етика? Як, наприклад, ідею моральних абсолютів сполучити із переконаннями, що уявлення про добро та зло змінюється від епохи до епохи, переходять один в одного? Або, якщо ми визнаємо, що мораль є певна основа духовності, усїєї культури, то чи не вступає така констатація в суперечність із тезою, що мораль є елементом надбудови, обумовленої економічними відносинами? Ці питання вимагають уважного, аналітичного підходу.

Класові пріоритети при оцінці будь-якого явища полишали радянських суспільствознавців можливостей глибокого аналізу ролі та місця загальнолюдських універсалій у духовній культурі цивілізацій. Історія людства давно засвідчила, що здібність одного народу засвоювати досягнення іншого є одним із головних показників життєздатності його культури, найвірнішим індикатором прогресу культури. Саме на цьому шляху взаємодії культур і складається єдина і разом з тим різноманітна загальнолюдська культура.

І стосується це, насамперед, нормативних характеристик духовної культури. А поскільки норми складають основу моральної регуляції відносин між людьми, можна стверджувати, що, по-перше, мораль є основою духовної культури, по-друге, моральні універсалії несуть значний загальнолюдський зміст. Аналізуючи історію народів та людства, ми знаходимо, що в кожній культурі цінуються: повага до праці, працелюбність; шанобливе, іноді навіть обожнюване ставлення до материнства; гостинність; вільний вибір супутника життя та сім'ї; сміливість, мужність; не убий, не вкради, не бреші та ін. Все більше і більше стають загальнолюдськими універсаліями, а отже, загальнолюдськими цінностями мир, екологічні моральні норми. Свого часу і французькі матеріалісти, розробляючи моральні імперативи розумного егоїзму, і Кант, створюючи мораль-

ний категоричний імператив, виходили із усвідомлення безумовної необхідності універсальї моральності, універсальї культури. І чим більш гострими і глибокими виявляються суперечності між моральною нормою і фактичною поведінкою людей, тим більш глибоко, всебічно обґрунтовується кращими мислителями ця необхідність як передумова нормального існування людської цивілізації.

Отже, мораль можна розглядати як універсальне явище духовної культури. При такому підході мораль не просто одна із регулятивних систем поведінки індивіда в просторі соціальних відносин, а фундаментальна основа буття, що структурує світ. Не випадково деякі автори розглядають мораль як універсум, що включає в себе весь всезагал зв'язків і відносин реального світу.

Виходячи із цих та багатьох інших подібних думок можна спробувати дати таке визначення моралі. Мораль є основою, коренем духовної культури людства, згустком його практичного розуму, що виробив гуманістичні норми співжиття, які, спираючись на найвищі критерії моральної оцінки, склали систему загальнолюдських моральних цінностей, покликаних регулювати та орієнтувати гуманістичну перспективу людського буття.

Таке визначення моралі дає можливість більш гармонійного тлумачення місця та ролі в людській цивілізації загальнолюдських моральних цінностей та етико-філософських цінностей: морального добра та зла, справедливості і блага, сенсу життя та щастя, ідеалу, гідності, совісті, обов'язку, смерті та безсмертя.